

Тыва АССР-иң ажылчы чоннары он бирги беш чылдың дайында оналдаларын хуусаа бетинде күөсүлдер болгаш «ЭКП-иң XXVII съездинде чедиишчинерлериг ужуражыр дөш социалисттиг чарышты калыктар турган, республиканың улам мынйгы экономиктиг болгаш социал хөгжүдүзин өрткөн чыныг хайдырган.

Уруг ажыл-агыйның хөгжүдүзүндөгү кол көргүзүлгелрин даразында сайнар көргүзүп турар:

1984 чылга хамаарыштыр 1985 чылда хуузу	
Үлетпүр продукциязы	105,1
Кады ашыл-агыйнын нияти продукциязы	103,2
Нияти ашылалга транспортуун бүтү хевирлерини чүкк сайгарлары	106,9
Күрүениң капитал салымшыкынызынын күсели-биле кол фондулары ашылалга киригени	135,9
Күрүениң капитал салымшыкыныары	107,5
Ашылчынар болгаш албан-хаакчыларын саны	101,9
Күш-ажылдын бүтүрүкчүлүү:	
үлетпүрге	103,8
тудугта	105,1
Ажылчынарынң болгаш албан-хаакчыларын азда ортуман шалыны	100,6
Күрүе болгаш кооператив салымнын үтүрмектеп садар бараан саарылгасы	98,5
Чойга ачы-дуза чедиргезинин нияти хемчөлөи	106,7
Ашыландырышкынын бүтү хевирлерини күсели-биле чуртталга бажынарынн нияти шө-лүн ашылгалга киригени	123,1
1985 чылда үлетпүр продукциязы сайгарынын, мах. чыг., сүтүтү, чуурган күрүгө садарынын, нияти ашыл-галдын автомобиль болгаш хем транспорту-биле чүкк сеертүрүүнү, чойга ачы-дуза чедирериниң талзы-биле планнар күсөтүнген.	

Продукция сигарарының талааы-биле 1985 жылдың күрөс планы 104,8 куу күтүстөткөн. Кыялдарың дыма жыйкыкырыны бүдүрү үндүрүгүң оонаалдарың күтүстөткөн. Үлүтүрү продукцияның нияты хемчөзү 1984 талдыгыа дейшөрө 5,4 куу ескен.

Үлүтүрүң чамдык адырларыңа бүдүрүшкүң өзүлдөдүң темпелери мындай болган:

	1984 чылга хамаарыштыр 1985 чылда бугурунмачы хем- чыялыгн хуузу.
Электрэнергетика	104
Одаар чүүү үлөтүрү	111
Металл болбаазыраткыча	105
Ылш болгаш ылш болбаазырадыр үлөтүр	105
Тудуг материалдарынын үлөтүрү	110
Чыкк үлөтүр	103
Аш-чым чык үлөтүрү	103

1985 чылдын декабаларын долдур болгаш ажыр күтүс-сандр ажы, күш-ажалдын бугурунмачыга павлаан ажыр-1 хуу белир болгаш бот-үнезин 0,5 хуу кемей чигилер дээш социалисттик чараш бугурунмачы ажыктыгынын сөүлдөсине алынган берген.

Күш-ажалдын бугурунмачтуу 3,8 хуу болсо, оон күс-сандр биле продукциянын немей сөүлдөсүнүн 72 хуузу алдыган.

Үлөтүрге кыткан биле болгаш бугурунмачыларын хем мурунуга күш-ажалдын бугурунмачтуун сөүлдөс ортумак шалып сөүлдөсине ажыг болган.

Күш-ажалдын бугурунмачтуун павлаан ажыр белир болгаш продукциянын бот-үнезин немей чигилер талаам биле күтсөз алдынган социалисттик күтсөүлөдөр күтсөт-тинген.

Тус-тус бугурунмачыларын, минисстерваларын, ведомст-валарын үлөтүр ажыл-чорудугазынын көргүзүлгелрин майна көртүргөс мындыр:

Продукция сайгарып алынып күүстөмө жуюу	1984 жылга жамаларыштыр 1985 жылга жуюу	
	Бүтүрүшүнү кем-чөйүнөй талына-была	Күнү азымдын бүтүрүшүтүк
•Тыя даг-дүгү комбинат	109	110
•Каз-Хем» көмүр-лаш разрез	112	111
Тыянын электр четкилери	102	104
•Тыя кобалы» комбинат	101	102
•Тудут кескети» комбинат	100,9	114
•Шагонартжистройлун» УБК-зы	119	131
Кызылдын элт комбинаты	107	104
Кызыл-Мажалыктын элт комбинаты	104	105
Сүт комбинаты	104	104
Тараа продуктулар эргелели	103	91
Алш-зем үлөтпүрүнү министрствозу	99,9	101
Даварымла фабрикасы	103	100,1
Алгы заводу	85	117
•Тыя тудут материалдары» каттыжымшкын	100,5	100,5
•Тыя сүт тудут» трестин ДБК заводу	102	104
•Тыя каз» тудут» трест	100,5	107
Былд ажил-алый министрствозу	103	104
Тудут кескетиный болгаш констр.-пикарийнын заводу	104	104
Олар чүүү үлөтпүрүнү министрствозу	110	105
Чурт үлөтпүрүнү министрствозу	105	111
Автосептелме заводу	106	110
Сельхозтехкуром	100,7	103

Парлама башлан полиграфия хебертери- 101 102 103
нын талазы-биле курюмнкет
Чурт улэтирунун (ийи черден уаурут башкарылы-
лы) талазы-биле продукция сайгарарынын чыл плагн-
103,8 хуу куэстетинин. Бугадурулгун чэмчолу артык
чыдыын-биле дейизорге аскен, куш-ажымалы бугадурут-
туу бедден. Чошкул хергелел бараанарын бугаурун уял-
деринин талазы-биле план 103,7 хуу куэстетинин.

[illegible]

	1985 чыла бүтүрөм	1984 чылдагы камарлар 1985 чыла хүзүр
Хөмүр-даш—мун тонна	1028	111
Чылыг энергияла—мун гыгакалорий	729	99,2
Ылаш сөөртүлгөзү—мун кубометр	273,6	97
ооң иштине тутуд мыкы—	236,9	95
Дылаг материалдары—мун кубометр	115,3	91
Мебель—мун рубль	1683	110
Култура-амыдарла болгаш ажыл-агый		
ужур-дузалыг бараанынар—мун рубль	2893	108
Тутуд чугайы—тонна	3357	109
Тутуд туубузуз—млн. кезек	25,1	179
Конструкциялар болгаш чымп элпээр		
демир-бетон кылгылар—мун кубометр	53,6	126
Сорттуд даг-дугу—мун тонна	114,1	110
Хөм идиктер—мун эжеш	93,1	94,8
Кидис идиктер—мун эжеш	68	113
Даярлаг кылгылар—мун рубль	1727	92
Эт (ноп элү)—тонна	10158	106
Колбаса кылгылары—тонна	1515	101
Чалаа сэт продукцияны—мун тонна	21,2	106
Мал саржаа—тонна	525	97
Кондитер кылгылары—тонна	1170	111
Эзиртисе суксунар—мун дал.	203	127
Хөмүр-даш тывыжкыны, сорттуд даг-дугун, шой шут- кугалыны, мал саржаа, колбаса кылгылары, чалаа сэт продукцияны, кондитер кылгыларын, эзиртисе суксу- нарын бүдүрүрүнчү талазы-биле план ажур күүсеттинген.		
Оң-биле чөргөштерин, тутуд туубузуз, чымп элпээр де- мир-бетоннуң конструкцияларын болгаш кылгыларын, ки- дис болгаш хөм идиктерин, даяарымага үлөтүрүрүнчү про- дукцияларын, култура-амыдарла болгаш ажыл-агый ужур-дузалыг бараанынарын бүдүрүп ундарынын, мыкы сөөртүлгөзүнүн талазы-биле план күүсеттинген.		

Көдө айжаллагычты, республиканын бүтү агрулуктук комплексицияны ажил-ишчилери аш-чем программаларына куусулуп алып калдык ажилдары кылмын чорутканыар.

1985 жылда көдө айжал-агы продукцияцияны ийги кемчөөзү 117,4 миллион рубль болган. ол дээр, 1984 жылдазынан 3,2 хуу хой. Угуп ажилыны ийги продукцияны кемчөөзү 1984 жылдыгына дейизорге, 5 хуу мез ажилыны продукцияны—2 хуу ескен.

1984 жылдыгына дейизорге, республика тараанын ийги ты чымдалы 36 хуу ескен, Тара култураларынын ийги туткучу 2,7 центрге беким. Чиге-тараанын ийги чымдалы 1,5 катал ескен. Картофель 1984 жылдыгына дейизорге, 4 хуу хойну республика алган. Нога буауру ундурери аркын чымдалына дейизорге, аэозжон. Сугуру ты чердерден 1984 жылдыгына дейизорге, тара култураларын 25 хуу, сыяк култураларын 2 хуу хойну ажалгал алган. Ийгииянч мыйлыга 1985 жылда 278 муу тона. си сиюсту, 185 муу тона сиияны, 7,7 муу тоныа сиен далга ныа белектон. Семжак 114 муу тоныаа салган аш 1984 жылдыгына дейизорге, 2,4 хуу ескен.

1986 чылым 50 күндүзү элири-биле республикалык ажил-агыйлары 55 муң гектар шалдуң күсү айдарыга аман чоруткан, күзү калжар културалары 11 муң гектар чедде тарал. 114 муң гектарга чайгы чер аңдарыга кыянат.

1985 чылда совхозтарынч болган Дуржула станциянын шалдеринче 335 муң тонна органиктер чөмичинди гелери сөөктөг. Ол—1984 чылдынга дейнөөр, 30 күч-дүр. 1 гектар тарылга шалунге дөштөг бүдүмчө шилдерге, 45 килограмм минералды чөмичиндилеге; урган, а 1984 чылда 47 килограмм турган. Амгы үел совхозтор болган Дуржула станциясы чаксы тарылгага бөтөтөл ажилдарын чорууду турарлар. Ажил-агыйлары чөккө кири кези тара култураларынч урезинери-биле хадыртылган. Вүгү урезинериң шимыи хынаттыган болган чогуур негелде чедир арылгатылган. Келээ ажил агый машиналарың септелтес чоруп турар. 1986 чылдын январь 1-де байдал-биле алырга, тракторларын 7 куузу, чүк сөөртүр автомобильдинч 68, трактор айданымнын, селжаларынч болган картофель олуртуучуларынч 76, трактор култиваторларынч 73 куузу ажилгатылгынч болур кылдыр септелтиген.

Бүгү ажил-агыйларга малдин баш сыны дараазында сайнар көрүтүп турар (муң баш):

	Январь 1-де		1985 ч. январь 1-ге чаггарыш- ты 1986 ч. ин
	1985 ч.	1986 ч.	
Мыймыг бода мал	165,2	177,2	107
Ооң иптакте инектер	63,8	65,1	102
Хавзянар	54,9	55,2	100
Хой болгаш өшкү	114,7	116,6	100
Чылгы мал	32,3	34,3	106
Ипитиниң секторунда малдың баш саы 1985 чылдын январь 1-де турганы-биле дейнээр, 1986 чылдың январь 1-де мыймыг бода мал 0,3 хуу, хавзянар 7,5 хуу, чылды мал 3 хуу өскөн болгаш хой болгаш өшкүниң саы 2,1 хуу тызырмалган.			
Мал ажалымчы продукцияны ажал-агыйяларынң бүгү категорияларынын айы-биле 1985 чылда бүдүргени 19 чылдазы-биле дейнээр, мынчаар күндөзүн: этт айл деңизини-биле 4 хуу, кон этт—7 хуу, сүт—2 хуу, чуурлар 18 хуу. Дүк ажал-агыйяларынң бүгү категорияларынның талазы-биле 1984 чылдыңга дейнээр, 2 хуу күм алаан. Совхозтарда болгаш Дуржулга станциязында 3 инекке онааштыр ортукмар сүт саалдазы 9 хуу, бир дагынның чуурга бээри 5 хуу өскөн, бир хойдан дүк кыргы аялырынның кемчээл 1984 чылдын деңизини-биле хевд болуп арттылаан.			

бирги бет чыдам түнүндө
кырым камы анализдот сайга-
рышкан. Хуралга еске-да
малчынар Боттарын
ажытык саналарын кырып,
туу-тууна бедиктик социа-
листтик хүдүдөгөлерин алгы-
лаа.

Партияны XXV сезде-
ни төлөнтүг күш-ажыгы
белектерин тутуу. Он
күш беш чыдаган башайы
кырым едикшигын дооза
азот бригада кытыл-биле
төрүтү чүс башка оюанты

90 хураткын естүрер,
токун дүз кырыгыр пла-
26 тоина чедирер, мал-
баш камы 98 хуу камы
алыры хүдүгөз. Он а
ла боттарын дүзү
ажыла-ажыгындан 455 ки-
грамм саржагы күрү-
дүзүнар, 320 тоина ес-
270 тоина едикте беле-
Мураткы малчынар Он
күш Б. Саага, Б. Саа-
гуш, Ш. Саага, К. Оор-
олар төрүтү чүс баш-
олашчык 105—110 чедир

Ажыл-агыйлаларның бүгү категорияларының аайы-бийи
мал ажылының продуктуларын күрүнеге сатканы:

1984 г.	1984 чылта ха- маримтд 1985 чылта	МЭӨӨ КЭӨӨ
1985 г.		

Мал болгаш күш (жырт деңиз- биле) — муң тонна	24,8	25,3	107
Мал болгаш күш (коң ээдинң деңизин биле) — муң тонна	13	13,5	107
Сүт — муң тонна	30,1	31	107
Дүк — тонна	1323	1288	97
Чуурга — миллион борбак	27,4	32	117

Сүтү, майды болгаш күштү, а ошманш чуурган күртүне садарынң планын ажыг күстүтинин. Республиканың сохозтары 1985 чылда экономика талаш-баш бажыккан, 10 миллион ажыг рубльдин орулганы алган.

1985 чылда

Материал-техниктик база ошынжы турар. 1984 жылдын алдынкы кодаэ ажил-айгыга 347 тракторну (1984 жылдын алдынкы кодаэ 8 хуу аягы, тараа ажаар 263 комбайны (43 эттен чылдымдан 2,5 тараа хав) чоруду берсе. Кодаэ ажил-айгыга чукь сөөртүр 676 автомобильлери чоруду берсе. Республиканын ажил-айгылары 38 хуу топпи минералы чеминчиликдилерин алган ая. 1984 жылдын дие деюрнөүр 33 хуу ая. Он аягыла, олаа ма чеминге химикити ил мелделери 1628 топпи алганлар. 1986 жылдын аякар 1-де совхозтары: 2, 1984 жылда бир эталон тракторлар болган. Мынчарга: 2, 1984 жылда бир эталон тракторлору ошанастыр 894 гектар чери ажилдан чылжы турган болза. 1984 жылда бер: 928 гектар чен ошанжыр.

Республиканың казак аял-айгыбында күш-аыжыды ора-
н асызастарынын болгаш соң телевининиң коллективти
(жерээли) хевирлери моон соңгаар-даа хөгжүдени алыр.
Бүдүрүгелериниң болгаш организациаларын дуузал-
аа аял-аыгылары хөгжү туур.

Агроулеттүр комплексииниң адырларын хөгжүдериин
капитал салымшыкнары 1984 чыдамынга дейизерге, 8
хуу оскен, бердинген капитал салымшыкнарынын хөг-
жөөл (аымыди) 103 хуу аыжылтатнын.

Келсе аялжы-агдыга Селхоттехкурмиоун таванаа кайра да чыла 600 чижек септеле кылар комплекстин баштамы, шахта 20 тонна тараа култураларын болгаш урезин чирин ачылган кылар болгаш шыгжаар комплекстин пункт "Улуг Октябрь" совхозта, 3,9 муң баш мыйкыста, бода мал, 37,9 муң баш хой, 48 муң дагаа турган кажалар туттугана. 943 гектар сугаттыг чери ачылган. 6 ка кирген. 61 муң гектар шаддуг одарлары сугаттарга, 129,5 гектарда суггарылга тудуушкуннарын эде кылган.

Нийти ажыггалдын транспортунуң аңгы-аңгы хевирлери биле чүпк сөөртүрүнүң болгаш ооң саарылгазының көргүзүлгери мындыг:

	зу	тыр
--	----	-----

	1985 жыл- да күтүс- төн	Чык пла- нан куу- стөн куу-	1984 жыл- да куу- стөн куу-
Чык сөөртүлгөз — муу тонна:			
автомобиль транспорту-биле	8515	107	106
хем транспорту-биле	187	118	11
Чык савырганы — миллион тонна:			
автомобиль транспорту-биле	465	103	10
автомобиль транспорту-биле	29	111	11

Нини ажилладагч транспорт-биле 43,9 миллион пассажир аргыштырган, 382 миллион пассажир-киломе күсүүттин. Пассажирлер аргыштырарынң планы күсеттин. 1984 чылдың-биле дейнээр, пассажирлер аргыштырлаган 9 хуу, пассажир-саарылга 11 хуу кевдиз. Чик таксомоторларынң ажиыгт майнаашкынның планы 3 хуу ажур күсүүттин.

Агаар транспорту-биле 1986 чылдың дургузунда 240 м пассажирин арыштырган. Пассажирлер арыштырарының планы күөсеттинген. 70,8 муң гектар шөлге ужу чүгүлдүң дуэзасы-биле химикат ажилдар кылдымган.

Продукцияны ишти хемээлиниң талаа-биле плани харылаа бугадрүггелери 102 хуу, хоорайларниң телефони харылаазының абонентирин немей өстүрөр талаа-биле — 115 хуу, кедээге харылаазының абонентирин — 1 хуу күтүстөен. 1985 чылда Кызыл — Тоора-Хем аразының радиореллиги шугумун ажылгалаа кириген, Чадаана хуурайда болгаш Бай-Хаак суурда чарык автоматтыктың кырылаазының телефон аппаратуразын тургускан болгаш ажылгалаа кириген. Оон-биле чегерелештир, харылаа дүртүгелериниң ажылында четиштер м-даа бар.

Ақшалаңдырышкынның бүгү хевирлеринң күсәнде республиканың улус аҗуа-аҗынайа кол фондулар аҗығалда киирери 31,6 хуу ескен. Аң-Доуарак хоорай ТӨЦ-тиң кижүң шакта 35 тона бус бәр кылдыр улаҗтыр-гын. Кымызда 10 муң дербелчин метр шалдуҗ сар баазаның, 350 километр электри дамчыдылгасының шуму аҗығалда киирген.

Республиканың улус аял-агайына акшаландырып кынып бугу хевирлерини кусли-биле капитал салып кыныра 1984 чылдазы-биле деңизерге, 6,1 хуу эскен.

Күш-ажалдын бугуручүлүгү 1984 чылдазы-биле да эзерге, тудугга 5,1 хуу эскен. Күш-ажалдын бугуручүлүгү эстүргенини түңгүлдө, тудуг-монтаж аял-агайынын нияти кемчээлини 53 хуу эүлдөп челип алдым.

Ош-биле чередештир, капитал салымшыкынары чакнаар, туудуларын норма буугаар хуусааларын астуруктар ам-да хазар болуп арттышаан. Кол фондустар чамдык бугуруге кугуерин болгаш обьектилерин ажалга киниринер планнары куустаттызоон. Чедир киндымаан туудуларын хемчөлгэ ескен.

ажылдарының кемчөөлиниң талазы-биле планнарын, к
ажылдың бүдүрүкчүлүгү, орулганы өстүрериниң даал
ларын чамдык тудуг организациялары күүсетпээн.

1985 чылда ажылчыныарның болгаш албан-хаакчылар-
ның ажыл телевири айда 178 рубль болган, эрткен чы-
дынга деңизерге, 0,6 хуу ескен.

Республиканың ажалга кассаларына чоңуун шыгжамырларының артышкыны чыл дургузунда 10 ажыг миллион рубльге көвүдөөн. Салышкыннарының саны 6 муңга өскөн.

бараан саарылгазы, кинтиниц чениилгезиний кады, 288,0 млн. рубль болган болгаш 1984 чылдынга деңгээрге, деңнештирген өрткөтөр-биле алдырга, 1,5 хуу эвээжээр.

Үүрмөтөл садар бараан саарылгазының чыл планы 95,5 хуу күүсеттинген.

Күрүнө болгаш кооперация садынын чонга эң чугула
барганын сатканынын нинти жемчээли мындыг:

	1984 жылга кампарыштыр 1985 жылда жүзү
Атш-чем барааннары	
Хлеб продуктулар	95
Эйт болгаш эт продуктулары	102
Балык болгаш балык продуктулары	107
Мал саржаа	103
Үнүш үзү	100
Маргарин продукциязы	109
Чалаң сүт продукциязы	102
Быштак	104
Чуурга	102
Чигир	116
Кондитер кылыгылары	103
Шай	110
Картофель	102
Ногаалар	95
Кат-чимистер болгаш читрус чимизи	95
Үлөгүр барааннары	
Хептер, иштики хептер болгаш пест-таавы	101
Трикотаж кылыгылар	110
Эр, херөжөн кижилерге ук кылыгылары	115
Хөм идиктер	107
Фарфор-шил, малгаштан, шилден, демирден кылган савалар	109
Мебель	111
Соодукчулар	103
Хеп чуур машиналар	102
Электрлинг доозук сардурукчулары	110
Шактар	104
Фотоаппараттар	91
Мотоциклер болгаш мотороллерлер	82
Радиоприймниктер болгаш радиолалар	93
Телевизорлар	88
Чикк автомобильдер	109
Чойта амылдыралдың ачы-дуза чедирерин боттандырган	

хөмчөөн 1984 чылдаазы-биле деңизерге, 6,7 хуу ооң иштинде көлдөргө — 5,3 хуу өскөн. Амыдыралдың ачы-дуза чедирлэзигиниң чыл планы республикага нитизил-биле 104,8 хуу хууустегиниң, ооң иштинде көлдөргө — 102 хуу. Чоңуң күчүн сайынга ачы-дуза чедирлэзигиниң сайгарылганын хөмчөөн 1984 чылдаазы-биле деңизерге, 5,6 хуу азы 1 рубль 19 көпөскө көвүдөөн.

Акмаландырышкынкың бүтү дөстөрүнүн кудай-чале
109 муң дерелчэн метр нинти шөлүгү чуртталга бажы-
нары туктап болган ажыглада кириген. 1104 өөрөнчкн
олуттуг нинти билиг школалары, школа назы четпоз
уруларынкн 850 олуттуг албан черлери, 130 орунуг өм-
нелгелер, 1000 олуттуг культура албан черлери ажыглада
кирген.

Ооң-биле чергелештир, чуртталга бажыңнарының ниити шөлүн ажыгдалга киирерининг планы 1985 чылда күүсет-
тикмээн.

Бойдус крулавирларын чоғумчалыг ажыглаарының бой-
дус камгалалының талазы-биле хемчеглеринң программа-
зы боттанып келген. Ол сорулгаларга капитал салыш-
тыныра: 1,2 миллион рубль болган.

Угус өөрсдийгөө болгаш культура улам мийай хөгжсөө. Өөрсдийгөөн илүү хувиргалариндаа 82,3 муу кижи, оон иштинде киити билэгини хүндүүс өөрсдийгөөн шкөөлариндаа 66,4 муу, кекжээ өөрсдийгөөн шкөөлариндаа 5,4 муу, профтехуучилшкөөларе 3,5 муу, тускый ортумак өөрсдийгөөн кекжээлеринде 4 муу, дээд өөрсдийгөөн кекжээлеринде 3 муу кижи хаара тутгунган. Уагтани хүнүүг шкөөларе 3 болгаш бэлкүлере 15 муу өөрөнникчи бар азы эрткен чыды-биле дейнээр, 3,4 хуу хой.

Шкода нэвчсэн чэтлээрнээц дотомсал ажыалар ал-
бан черлериндэ чэрби ажы мүн уртгар хзару тууугаг.

Дээд өөрдилге черлеринтэ 725 кижик хүлөө алаг.
оларын шитиде 525 ки хүүүнүүк өөрдилгелэг сал-
быдарга кирен, туски ортумк өөрэллге черлерин
146 кижик хүлөө элдэнгя, оларын шитинде 989 ки-
жү үүнүүк өөрдилгелэг салбыдарга хүлөө элдэнгя.

1985 чылаа улус ажил-агуйныг 1338 специалисти хо-
руутай, оларын ихтэйдэн 404 кижиг дээдэ эртемниг, 934
кижиг тусгай оруутай эртемниг.

Чойнуу эмилдэ хандырылгыз калбартай. Язы-буу
тусгай эртемнигил эмигилэрийн сайн 980 кижиг чуткы
болтай чыг дургуудна 0,7 хуу өскө. Санаторийдере,
пансионаттарга, туриски баазаларга 4,6 муу ажилчы чой-
нар болтай оларын бүтүлсэлэрийн кижигүшэри өмөккө,

Чай дургузунда пионер лагерьеринге 12,3 муң шко-
лылар, оларнын иштинде 7,1 муңу хоорайда дашкаар
лагерьерлер дыштыган.

январь 1-де 281,7 муң кижи болган.

ТҮҮВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЭЛЭ

ганияры менди доругуп тура-
рын кердүзүс. К. Ооржак-
тың кодамында 290 кой те-
рзөн, оон 296 хураган алын-
ган. Ол бо чылын чүс хойдан
чүс беш хураган элтер бекте-
ган тур. Эртеги одарже үн-
дүренинч бетинде хойларны
баштай суггары, тоттур
оьттаарынга хөөн киңир
дээрин алашкылар тайыл-
бырдуу. Токмоң 205 койны

250-и оолдапкан. Сакманчылар Ч. Комушку, У. Күжүгет, Ы. Күжүгет олар эки ажылдап турарын малчыны мактады.

Хойжуларның чаа бэу-биле
мынчаар ажылдап турарына

Дараазында журнакчы малчынарның бирээзи К. Күжүгеттин аалыгы келдивис. Ол огул-биле хойлары сугарсеткил өөрүүр.

Х. МОНГУШ.
Барыш-Хемчик район.

Съезд мурнууң документилен чугалажып турбис

БАШТАЙГЫ БАЗЫМ

СЭКП кезигүү Дадар-оол Седеновичини үш чыл мурнууда «Чыраа-Бажи» союз-тун сүт-баран фермазын-ер-гелекчилерин кайи. Оол мур-нууда ол амаа ийек калары турган.

Коллектив ууртукчуу кулап алган. Бичаа-даа шийтирлер айтырлар хай болган. Бичаага мал бакын эстери кождоолаан. Эрткен чылдын көргүзүл-гөр-беле алырга, төртүр чүс ийекке олаштыр 58 быза-ны камтап алган. Ол өзүн арктан чаш малдын бакы хорак. Оол алгаш кеерге, мыйыстыр баа малдын дуу-тургуштуулаан.

Чаш эрелекчи кижилерин ийекчилер кудуртук, күштү шийа кууларын олардын ажаллаарыга таарымчалык байлаан тургузынче кол кичкейген салган. Оол түнелен багыт аяс болган.

Ол дугайы бо коллектив-тин ажал-амырларын кертүр болур. Чижек кылдыр алдыр, эрткен чылдын ба-рык бүтүрүзүндө туу-тургуз-беле кады механализ-торлар ийек каларынын, бызаа азыраа черлерин өдө кылмышыныарыга, кормодекти кышкы төдө ажаллаарыга белеткен «тур-гузарыга киришкен. Эргн

төлөвиле-биле туткан объек-тилерин иштиң дерини, ону механизастары өзөш аяс шак-уени, кижикүжү, дилеп тымышыныарыг хе-реглээн.

Ам, бөгүндө, кайи-даа ка-жааның иштиң кире бөр-те, мурнуулазындаа кескү-зү-биле эскерилген. Хол-биле кылдыр ажаллаар өзөжөн. Олек сөөртүр транспортёрну ажаллап турарыг соксаал чок, кол-ла чүтө-үрелин-кине таварышпайн турары. Механизацияны ол болгаш өскө-даа кезектерини кижя-лерге доктаамаа бараан бо-луп турарынын барымдазы үзелинчиг. Чүгө дөргө очу туулу тургузынча, септе-селенирге боттарынын улу-зү киришкен, өскөртөн сеп-тектелер, ажаллаар өскө-даа калган турган, кажаллаарын дерг-херекселерин кылмы тургустуулаан.

Ол чоруктуу чаагай сал-дары кертүр турар. Бир аяс районда, оол дөвөсүзүн-ден дашкаар кижилерин өскө-даа калган, кылдырткан болза, олар тексе-даа «ки кылдыр туруп тургузу ка-жара, кажаа иштиңи ле-лг-херекселерини ажал-лаа «орун мурташ шыртай арга-арыга» дөмөлжө бөр таварылгалар тургуулаар. Оол

уламандан ону, үрети бөр-те, кылдыр баа эдер кижикүжү, үрелген механиз-инерин, кезектерин солур ар-тык кезектер дилеп тызыр бергелээр болгай.

Соховоути, салбырын ме-ханизаторларын ферманын ажалыга хаара туруп өгө-лөң-биле коллективтин күш-ажалыга чаа өскөрт-гөниң эгеси кастүп келген бо. Ол улам-ла боттук болуп бар чылдыр. Мурнууда чыл-дарда сүт бүдүрениге, илангы кышкы салдаа саанчылар, ийек каларчы-лар, бызаа ажаллаары, ко-чегарлар-биле чергелештир кол кижик механизатор бо-луп турарын бригадир багыт кылган. Ол дөргө Да-дар-оол Седеновичини бо-ла-лаа мурнууда толар-гайлааттымаа чаа чүтүл-дүр.

Уениң чаа негелделерин баураа союзотун ийекне-теректин ажаллаачыларын, механизаторларын ду-вазы-биле бүдүрүлгөниң күш-ажалыг чаа байдал-ке кирип алган. Бөгүндү сүт-баран фермазында механ-изаторлар бары бир аяс бо-луп алган ажаллап турар. Бичаага кормодекти эки-жичиң Д. С. Монгуш ажал-иниңне эа-харымсалгачт чорун көргүзүп турар.

Трактористер Байлак До-гак, Заир-оол Кужугет олар-нын ажал-ижи үзүктелеш-кине таварышпайн бөр-бө, ба-за ол ишкеш өткөчүлөр Ху-нашпаа Куулар, Александр Монгуш оларын харымчалык турар участоктары — мал сугтар, өдөк аштар чер-лерин дерг-херекселерин тургузушук чок ажаллап ту-рар. Кочегарлар, кажаллаар иштиңиң дерг-херекселерин экижичилери — чылг-ны берип, мал чөмчөлөр бо-луп баа-радыр кылдып, эки ажаллаарыга таарымчалык өскө-даа байдалдарын фер-мада тургузуп турар. Олар-нын карак кымыл ажалыгын түнелелде аяарыла сүт бү-дүренин планын Шык-Ба-жичиниң фермазы ажир кү-сөлдөкөн. Саанчылар бирги айда 34 тонна сүтү бүдү-р турган, бөгүндө 45 тон-

Александр Орит — Монгун-Тайга районда мал ажалында чедини-кинниң ажаллап турар аныяк коммунисттерин бирээни. Ол — Мөген-Бу-реннин мурнакчы малчы-ны. Эрткен чылда чүс башка онааштыр 97 хураганы менди алган.

Бо хойжу он ийги беш чылдын бирги чылында чүс башка онааштыр чүс хураганы менди алырын хүлээнип, сорук кириш-кинниң ажаллап турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ ФО-ТОЗУ.

ДЕЛЕГЕЙ МЕДЭЭЛЕРИ КОСМОСКА БОЛГАН ХАЛАП

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Хей удаа ажаллаар «Чаленд-жер» космос кораблыне та-варышкан халаттын болгаш оол иштиңе чораш чалы космонавтынын, оол иштиң-де ийи херексез кижиниң өлгөниң дугайыг америк парлагга болгаш теледиде-ние делгелерин-биле гы-лыбырлап турар. АКШ-тын парлаггазынын «америк кос-мос программанын» төстү-үдө ийи көргүзүчү ас-кежи чок чорук» кылдыр толардып турарыг халап ужулушкунунуң быры-ла 75-ки секундында корабль Чер кырында 15 хер км беликке чорда болган. Спе-циалисттерин болуп турары-биле алырга, кезектен бо-лган өрттүп түнелелде «Чаленд-жер» суук килорд болгаш суук өлөрдү чораш-ны азын каа олалга саама-часты берген. Корабльниң буузуларын Канаавад пе-никте (Флорида штат) ужу-дуп үчүн чериңден элзэн каш километр черге Атлан-тика океанга дүжүп кирген. Бүтү космонавтылар өлгөн дөзүрн толараткан соонда ону дилериниң ажалдарын соноткан.

Корабльниң иштиңде, час-тымшык болгаш чедир көп турган телеметриктин информация калыг-лаа үр-лик чүдүлгөни дугайыг делгелелен. «Шаттл» се-

аап тура, Си-эн-эн теле-иппанын программалында америк эксперт Г. Уильямс оо ассоциация «хей удаа ажаллаар корабльдерин ужулушкунунуң техниктиг талаларын чедир өөренип көрбөн». «Оларын ол бу-дуг-ла салгы-сарылаа ужу-душкуну болдуарыгче да-лаштырып турган. Чүгө бо чымын 15 ужулушкуну бот-тандырып чорударын план-наан турган. Септеге ажал-дынның хуусааы кыска, а «Шаттллар» үс-үс болгаш кестүп көп турган үрелик чүдүлгөни, оларын кым-даа ханын-биле өөренип көр-бөн болгаш оларын бөп болуп уржуктарыг кым-даа өөренип көрбөн-даа болза, оларын улуз аяс деп чарла-п турган. «Чаленд-жер» кол шимчедикчилерин тал-лазы-биле чангыс аяс удаа алыгыр тургустунуп тур-ган» — деп специалист ме-дө-лэи. Эи-би-си-нин репорт-ажыда айтканы үшкүш, «Чаленд-жер» ужулу-чузу ол телекомпагити интервюзунуң бирээниң «адыг халаттын бооп болу-рун» дугайыг салгыдырып турган.

Администрациянын баш-тайгы хамарылгазын дугайыг дымдадып тура, «Ва-шингтон пост» солун «халап АК бажыга дүвөрүшканын болгаш ажаллаачынын бо-дурган» деп бижөө. Прези-дент Рейган национал теле-видениге америк улуска чү-дө чугалаап, болган чүтү-дү «бууду-ла бүтү чүтүк чилдир» деп алган. Наци-онал кымылдан негелелен чол чарлаан, Оол-биле кады администрациянын башчы-нын халап болган-даа болза, Каттышкан Штаттар бо-ду-нуң космос программаны урчулчуу деп, ол онзаап демделгез.

ЧИГ ЭТТЕН БАЗА ХАМААРЖЫР

Продукциянын техниктиг бейилени болгаш шынарын бедилериниң айтканы пар-тиянын экономикаын поли-казиян төвүгө кезде ту-рарын СЭКП Программанын чыг-лаа эдигеленде айт-кан. Вистин сүт комбина-циян коллектив сүт про-дуктарынын шынарын бедилерин бодуну ажал-и-жичиң кол көргүзүлгөниң бирээниң саан келген болгаш бо талаа-биле тем-челерин ботландырыш-канын чорудуп, элзэн эки түнелелерин чедип алган.

Кымылдын сүт заводуга шууштурула шугууу бол-гаш Чалаананың саржаг та-волуга чаа бүдүрүлгө кү-чүлгөн ажаллаа кижилериниң соонда продукцияны өртүлүшүн планын ажир жүүсөдип болгаш бис. Эрткен чымын ак болгаш аяа сар-жагынын, азыркынын бүдүр-гөниң ийги хемчөлөниң ту-су-тузуула 92,7, 84,6, 98 хуузу бедик сөртүп турган. Бедик сөртүп продукция бү-дүрүш планда көрүңгө-ниңден көвүдөткөш, 6,5 мун рубльин оруугаа аламы-мыс.

Продукциянын шынарын экижичилерин уланган ор-ганизас-техниктиг хемчел-лерин планын чыл сагында ажаллап кылдып, оларын ке-рек кырында ботландырыш-кымын келген бис. Ол дөргө чаа дерг-херексел-дерин тургузары, чаа-отла-ларын чорудары, лаборато-рут аналитерин шынарын экижичилер дөш өскө-даа хемчелер-дир. Бо хемчел-лерин күчүсөдөн комби-наттыг техно-оттук, меха-никтиг болгаш лаборато-рут аналитерин кичкейген-нин төвүдө турар. Техно-

логут чорудаларын чоруп турарын, лабораторут кон-тролюш шынарын, бүдүр-гө пектериниң, участка-рынын санитарлыг байдалын күчүңгө ханынара эрге-жүк чугула деп көргөн. Кы-мылдын сүт заводуга про-дукциянын шынарын башка-рынын комплекстиг систе-манын хойраагы бо система-нын баштай шийгөткөн бүд-үрүлгө-биле деңге ажал-лаа келчир, ай сагында «Шинар хуну» эрттирип турар. Аяа эрткен айда шынар талаа-биле байдал-да ханын-биле сайгарып, чедистерин эки ажалынын аргаларын чугалаарыг.

Вистин бүдүрүп турар продукцияны чугула херек-селден база дүргөн трелин-чи болгонда, шынар айт-канынче өл улук кичкейген улаадырыла-даа чөп. Бу-дүрүлгө пектеринде тургус-кан дерг-херекселдер трели-ниңиң чок ажаллаа ужу-рулу, оон башка техно-логут чорудуш халкы ажалыныары болуп, про-дукциянын шынарын баксы-раар деп чүсө бидилгир. Хенанг-ле үрелишкени, ту-журган болган болза оол дүргөн эдиринде бүтү күш-терин мөөнөп турарынын чылдагыга ол.

Социалист чарыштын не-гелделерин чугула көрү-чү — база-ла шынар. Ком-бинаттын мастерлерин болгаш лаборатоуларын сүт продуктарынын шына-рын эи баштай көрүп, кы-нал ол дөш дорт харымал турар кижилерин аралкаа «Эи эки мастер» болган «Эи эки лаборант» деп аттар дөш, каварта сагылаа гүл-чир социалист чарыштын негелделерин толараткан

ге сүт хүлөп алып пункту-ларын оларын материал-техниктиг баазаыг кошкан, эргежок чугула дерг-херек-селдер-биле хандыртканын биле тура-ла ажаллап бис. Сүт хандырып болгаш сослар тусай дерг-херек-селдер, өскө-даа таарымчалыг байдалдар чок болганын ужуруулан сүт чедир хандырылганын келген болган Күсүдүг инспек-циямы 7 мун рубльдин про-дукцияны сайгарылаан дүжүргөн. Ам ол пункттар, Эрзине турарындаа аягыла, халдыган. Шинтирлээр ужурул айткыр болза бо пункттарын орунуга сүт продуктарынын болгаш сар-жагыг тус черлерге бүдүрүп шынар (саржагыг Кымыл-дын сүт заводуга бүдүрүш-биле ырак райондардан сүт чиг эдин сөөртүр берге бол-гаш сөөртүлгө үзелинде сүт чиг эдин шынарын баксы-рап, эки шынарыг саржаг азы сметала алыр болу-чмастай бөр) бичежик зало-тарын туруп тургузары бо-лур. Ону он ийги беш чыл-да ботландырып ужурул бис. Бергелешкениң — дерг-хер-жар саржагыг, илангыла сар-жаг бүдүрүп доккаларын биске өзөш көп турарында. Эрткен чылдын үш илангы дерг-херексел салыр турган, чүгө чангымын алган бис.

Кымылдын сүт заводунда 13 мун рубльдин продукция-нын брактан. Оол чыла-гаанын — бүдүргөн сүт продуктарынын күрүне стандарттарынын негелде-лерин дүшүлгө турары. Ол кодуула-ла продукцияг миирооганынмер бар болуп турарында болур. Мангаа хамарыштын бистин чөтөс ажаллап турарыг-биле чергелештир (контрольду

кошкатканында шынары багыт продукция сайгарыла-же кире бөр таварылгалар бар), ажал-агылдардан көп турар кол чиг өт — сүтүн шы-нарын негелелерин дүшүлгө турарыг дугайыг айтканын тургузары чугула.

Сампелестанциянын кы-налдарынын түнелелерин делгелелерин анык кы-ла сүт-баран фермалары-нын биске хандырылган сүт бөдөн хорак, а үш ажал-агылдын сүт дүжү-лүш шүтүр чорудула, Ша-дидиң шынары багыт сүтүн өскө сүт продуктарыг алыр берге, чүгө дөргө, продук-цияныг микробиологичи көрүлгөтүр чиг өттен ха-мааржып болгай сүт-баран фермаларын лаборатория-лар кечкөшкени, кылалда херекселер-биле чедир хандырылган сайгары-лыг байдалы куду деңгелде болур. Чангыс чижек, «Рев-люциянын чалымыг» со-ховоути Красноярска сүт-баран фермазынын са-нитар байдалы багыт, чугу-ланы багалы органаастаа, бактериялар узулук, деон-изациялар чүдүлгө чөп. Илангыш республиканың ажал-агылдары дүжүлүп турар сүдүшүн шынарын эки-жичилер чугула.

Улава партиянын элзеч-лери. XXVII съездин ажити-нар. Бо төгүлүп болушкуну Тывааның сүт комбинатынын коллектив күш-ажалыг чедикшинер-биле үткүр дөш ажаллап турар. Про-дукциянын шынарын бедилер — ХП беш чылда күжү-лүр ужурул чугула сорула-ларыштын бизин.

В. СМЕХОВА. Тывааның сүт комбинаты-нын кол технолог.

БАЖЫННАРДА ЧЫЛЫГ

«Бай-Тай» совхозтун албан организация чедерин чыл-дымда системаын Конфед-оол Монгун-Тайга ууртка-ны монгажыктер аяауу-рыска тусулаа эки шынар-лыг кылдыр септе дооскан. Көдө клубун, магазиниң, чунар бажынын одалаа

экижөөн. Контрактың өрөд-дерин дески чылдыры-биле бир кочегарыг аягылап кылганар. Магазинде, клуб-та чаа сугуларын чаартып салган.

Зено кезигүүнери Михаил Шыдраа, Чымаа Серен, Бу-

КЫШТАГЛААРНЫ КЕЗИП ЧОРААШ...

Дувренчиг МЕДЭЭ МААЖЫМ ХӨӨНГӨ АЛЗЫПТАРГА...

«ИСКРА» совхозтун ууртукчулары дарый хемчелерин алзын

Чөөн-Хөмчү районда «Ис-кра» совхозтун шөр мал ко-дундарында. Арыг-Бажи сүт-баран фермазында мал кыштагалашканын кай-таар чоруп турарын каре-каптаады.

Ажал-агылда ам-даа че-дир кылдырмай турар ажаллаар хөд. Чамдык мал-чыл колданарда дүс өзөш. Кышкы үсө малчынар соок өгелде чурташсаа, Көш-кендей. Балкың Чүрөк-оол-дарын колданарында ийи вал чуртаар бажыныарын өрөддери аяс, сонга, хала-ларын бузук, лежик. Ук ажал-агылдын бүтү малчы-нарында чүгө чангыс ко-данга чунар-бажын бар.

Совхозтун партия, проф-союз комсомол организа-

циялары малчынырке кош-кан кичкейген салым турар. Социалист хүлэелер ажалышкы эрелгелээш-кинни байдалда. Чижэе, Алдын-Кыс Монгуш төртүр чүгө хойга онааштыр 80 ху-руган алып хүлэелдиг, ол нилет планда бенин кулу. Мал ажалынын тускай ар-темингери малчыныарын културлук чуртагалашкыг кичкейген салбай, малчы-нарын эрелгелээр турар. Өг-дөдө иштиңи, дашкыг шымылгары чок, арыг ше-лери аяс, амдыралдын чугула бажыныары-биле ха-зымда чангыс деңгелде.

Мал чымыс урас, сүт кудур шажаллаар, онгалалар чедип. пөс. Сиген, суланы мал саа-зын турар. Тууду бригада-

Хүн дурту уаап ораның беш шак чоокшудан, кенээ дүжүр деп барган хи-реинде, хүн караа харга мал чылчырылганын тур-ган. Агаарын арыг, кылан-тас деп чүзөш ажал, чатгы берген ажал оларга кыла-лап чоруксааа келди. Январ черде берге, оол хү-нери чыкылда-ла болгай, сооту-биле чымылдар ха-зыр, иччала-даа өртөн. Кичежик шаптарыг саа-васка, өртөн чылга деп-чегер, амдымында бөгүс-те чедир барыктыг. Хар баа-зын аяс, өрттүп бажы чымыл черлерде, шөр мал-дын хүр чымыл ажал турарын ошпаа-лаа чүсө чөп, кестүр чыдар. Хар уурт черде кертүлгө бөр мыйгаларын бенин дүй урдукмаа, мал өрткөдөрүлгө өнтү болгаш мыйкылаа.

Агаар-бойдуштун байдалы таарымчалыг болгаш мээ-дын чаш төдүн өрттүр алы-рынга белеткек кымылчалыг болгашында, кыштап бүр-үзү ийи күжү-биле чөтте-лүп тургустуулаан «Чыраа-Бажи» совхозтун чаш ху-раганынын бөгүндө доругу-турары багыт аяс. Малды-ны кыштагаларынын, чаш хураганынын хүр дорукту-ларынын үлгө-чиркөөн хоочун хойжыларын бирээ-ни, социалист чарышкы

тит хүлэте база бедик — төртүр чүс башта-на 95 ху-раган. Ийги өрттүрү алып чаш малдын саны 353 болуп турар. Ол дөргө боттут баа-зын културтканын болур кертүлгө. Кыштага беш ки-жи бар. Хойжунда беш ау-залачылар, өскө херо-жес олоола Мадыр-ле Чаш Би-че олоола Доду-оол. Хей урулук ийиң дагынын а-лган сакмачылары — бо-ду-нуң Уруглары Клава, Орман болгаш күдөөн Эрес Моч-гун.

Хураган өрттөрү талаа-ы-чаа кымыл-агылдарыг та-мачы Клава болуп турар. Чаш малдын хей чымын, 113 хураганын ол доруктуу ту-рар. Эрткен чылда баш эки ажаллаан, 91 хураганы ө-ртүргөн.

Уругтарындаа Клава хой тамырыг көчүт — дөш. Достай Чамыракович уру-чу коргарал-биле көрдү. — Хураганын демделгез аяс, ол чоңка-ла доран тип алыр, оларын кыдырып, а-ла беш сөзлааа деп билдир.

Клава ВЛКСМ кезигүү, ортуман шоланы бөрүгүг чымыл дооскан. Оол күрөш болза кызэ ажал-агыл тө-кинукумга кирип, тускай ор-тук эртем чедип алыр. Аныяк сакмачы күзелиңе чедер орун шим шийип а-ла, күш-ажалга боду

шилгеп, малдын чаш төдүн онча-менди өрттүрүп турары бол.

Оол дагыныкчымы — а-зым. Иезини күш-ажалчы арга-уружугаа, илангыш шөр малды дүк-чүзүшүн, хар-наанын, азын-чанын барымдалап дүргөн тамыг алырыга ала-чайгар бо-ду өөрени берген. Оолдары тодурбас хойларын доран эскерип алыр, оларын не-мелде чөп-биле чөмчөп, ажаап-нарактан чайчыккан. Хойнуң эмин сүттедирип алырга, хураганыг кара-ка көзүлүр-ле сегерей бэ-ри аныяк сакмачыг өөрүш-кү, оол сөткыл-сагымы баа-зын көдүлү бөр. Ол ажалы баа азын айткы берген.

Сакмачыларын ажал-агыл хураганынын сиг-лиг-чарыгын, өскөниң со-нуугап көрдүтүс. Угек ка-жаа бүрүндө чылдын кара ак сүт шай, коопшалаа су-ла, хөндөткөн нога, баа босал-бодал чымчак ситен, сулалан кылдып каа чымчак брикеттер.

Чаш малды доруктуруп алыр бо чымын баа-ла-а амыр аяс болуп-тур. Чам-дык хураганын арыг, «ч-та-даа бөдөрлөр бар. Көүп орар аяс, алыр чымын апа-ган ийи-үш-лаа арыг хура-ганынын тымын алыр

дөш, Чаш Доду-оол мал өмчөлдөдөн өөрени алган дүжүлгөни ажаллап, тү-нүңө, дамырычкы сакмы-тып турган, онгарып ал-чалаа. Ам олары өскөлери-ден дудук чок кылдыр ма-дыл, дешкилежип турар аларган. Хоочун хойжуу «тыпзы чок киж» деп мал өмчөниң мактап тур-ганы баа амылалыс.

Өскө-даа кыштагаларда оа чижектиг шалыч ажал-ишти көрдүс. Ийиги-биле алырга, 47 коланда 18500 баш шөр малды совхоз кыштагалдып турар. Олар-нын иштиңде төртүр хойун саны — 10548. Бөгүндө чедир 5013 хой оолаан. Малчы кыштап бүртүлгө 3-4 тон-на хөмүр-лашты сөөртү-лгөн, ийиги-биле 170 тонна хөмүр-лашты малчы-нарга сөөртүп берген.

Чиге-тараа, арбайгы шөр мал каларчыг өбү-дө бү-рүзүңе херекселериниң ша-биле совхоз үндүрү берген. Чиг-далган-биле баа хан-дырган. Чоокта чаш сөмүт-улаада, 40 шоолай алган-ны малчынарга чедирген. Халат ийиң аяс, ажал-чүч хөп-биле кыштага кижя бүрүшү хандырган.

